

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE DARÜLFÜNUN
DARÜLFÜNUN DURING THE NATIONAL STRUGGLE PERIOD

Mert Mahir GÖZ*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda etkisini gittikçe yitirmeye başlayan medrese sistemi yerine yeni bir yükseköğretim kurumunun kurulması düşüncesi, Tanzimat dönemiyle birlikte ağırlık kazanmıştır. Bu doğrultuda kelime kökeni itibariyle "Fenler Evi" manasına gelen Darülfünun kurulmuştur. 1. Dünya Savaşı dönemi şartlarının da etkisiyle ekonomik ve siyasi sıkıntılar yaşayan Darülfünun, birkaç defa kapatılıp yeniden açılmıştır. Medrese merkezli yükseköğretimden üniversiteye geçişi sağlayan bir köprü niteliğinde olan Darülfünun, bir yandan altyapı yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşırken diğer yandan Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı topraklarında yaşanan işgallere karşı mücadele etmek durumunda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılan milli mücadele döneminde önemli bir rol üstlenen Darülfünun öğretim üyeleri ve talebeleri, bir yandan verdikleri konferanslar ile halkın işgallere karşı örgütlenmesini sağlarken diğer yandan cephelerde mücadele ederek işgal kuvvetlerinin geri çekilmesinde pay sahibi olmuşlardır. Ulusal kurtuluş mücadelesine verdiği bu destek doğrultusunda Ankara Hükümeti ile yakın ilişkiler geliştiren Darülfünun, milli mücadele döneminin mütemmim cüzü unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu makalede, Türkiye yükseköğretiminin temelini oluşturan Darülfünun'un, milli mücadele dönemindeki gelişim süreci ve faaliyetleri, dönemin yazılı kaynaklarına dayalı olarak araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı İmparatorluğu, Kurtuluş Savaşı, Bağımsızlık, Türkiye, Darülfünun.*

ABSTRACT

The idea of establishing a new institution of higher education in place of the medrese system, which was gradually losing its influence in the Ottoman Empire, gained prominence during the Tanzimat period. In this context, a university called "Darulfunun" which linguistically means "House of Sciences" was founded. Due to the economic and political challenges of the World War I period, Darulfunun faced difficulties and was closed and reopened several times. Serving

* Öğr. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, , Güroymak Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, E-mail: mmgoz@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2563-7126, Bitlis, Türkiye.

as a bridge for the transition from the traditional medrese-centered higher education to a university system, Darulfunun encountered issues such as inadequate infrastructure while also having to contend with the foreign occupations that followed the Armistice of Mudros. During the Turkish War of Independence initiated by Mustafa Kemal Pasha, Darulfunun played a significant role. Its faculty members and students contributed to the struggle against the occupying forces by organizing the public through lectures and actively participating in the frontlines. Through their support for the national liberation movement, Darulfunun developed close ties with the Ankara Government, becoming an integral part of the Turkish War of Independence. This article investigates the development and activities of Darulfunun, which laid the foundation for higher education in Turkey, during the period of the national liberation movement based on the written sources of the era.

Keywords: *Ottoman Empire, War of Independence, Independence, Turkey, Darulfunun.*

GİRİŞ

Önce duraklama daha sonra gerileme dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu'nda, devletin eski kudretli günlerine döndürülmesi için birçok alanda reformlar yapılmıştır. Batı ülkelerindeki gelişimi gören Osmanlı idaresi, Batı tarzı bir modernleşme süreci başlatmıştır. Özellikle askeri alanda gerçekleştirilmek istenen reformlara ek olarak ulaşım, sağlık ve eğitim alanlarında önemli adımlar atılmıştır (Berkes, 2016). 19. yy'a dek tam olarak kurumsallaşamayan Osmanlı eğitim sisteminde görülen yetersizlikler bağlamında medrese haricinde yeni bir yükseköğretim kurumu olarak düşünülen Darülfünun (fenler evi)¹, ilk olarak 1863 yılında somut bir hal kazanmıştır (Ünal, 2013; Kaya, 2020). Kuruluş ve işleyiş nizamnamesi dahi olmayan ilk Darülfünun, altyapı yetersizliği (ortaöğrenim görmüş öğrenci eksikliği, bina yetersizliği, doküman eksikliği) ve devletten mali destek almaması nedeniyle yaşadığı ekonomik sorunların da etkisiyle, halka açık kültür konuşmalarının yapıldığı bir eğitim kurumu olmanın ötesine geçememiştir (Dölen, 2008). Daha sonra Darülfünun-ı Osmani ve Darülfünun-ı Sultani isimleriyle birkaç kez daha açılıp kapatılan Darülfünun (1869-1871&1874-1882), ilk üç başarısız denemenin ardından 1 Eylül 1900 tarihinde Darülfünun-ı Şahane ismiyle yeniden açılmıştır (Çadircı, 2007; İhsanoğlu, 1994). Bugünkü Türk üniversitelerinin

¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmak istenen yükseköğretim kurumuna neden Darülfünun denildiği net olarak bilinmemekle birlikte medreseden ayrı bir yükseköğretim kurumu olduğunun vurgulanması için "fenler evi" manasına gelen bu ismin verildiği düşünülmektedir. Arap dilinde, ilim manasında kullanılan "fen" sözcüğünün çoğulu olan "fünun" sözcüğü, o dönemin alanyazınında her daim "ulum ve funun" terkinde kullanılırken, Darülfünun sözcüğünün türetilmesinde "ulum" yani ilimler sözcüğünden bağımsız şekilde kullanılmıştır (İhsanoğlu, 1994).

temeli olarak görülen Darülfünun-ı Şahane, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tekrar isim değiştirerek İstanbul Darülfünunu ismini almıştır. Nitekim bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin temeli olan İstanbul Darülfünunu, modern anlamdaki ilk Osmanlı üniversitesi olarak kabul edilmektedir. Bu makalede, Türkiye yüksek öğretiminde temel yapı taşı olarak görülen Darülfünun'un, milli mücadele (ulusal kurtuluş) dönemindeki faaliyetleri ve gelişim süreci araştırılmıştır.

1. 1. Dünya Savaşı Döneminde Darülfünun

İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu, 1. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın başını çektiği ittifak devletleri arasında yer almıştır. Almanya ile olan ilişkileri, askeri işbirliğinin ötesine taşıyan İTC yöneticileri, Osmanlı'nın uzun bir süredir geçirmekte olduğu modernleşme sürecinde Alman ekolünü benimsemişlerdir. Bu bağlamda Darülfünun'a da Alman tipi bir yapı kazandırılmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Almanya'dan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu, 1. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın başını çektiği ittifak devletleri arasında yer almıştır. Almanya ile olan ilişkileri, askeri işbirliğinin ötesine taşıyan İTC yöneticileri, Osmanlı'nın uzun bir süredir geçirmekte olduğu modernleşme sürecinde Alman ekolünü benimsemişlerdir. Bu bağlamda Darülfünun'a da Alman tipi bir yapı kazandırılmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Almanya'dan uzmanların ve akademisyenlerin getirildiği Darülfünun'da, yeni kürsüler (darülmesai) kurulmuştur. Ayrıca Darülfünun'u bilimsel araştırmalar yapabilecek düzeye getirebilmek adına muhtevastaki fakültelerin iç teşkilatlanmaları güçlendirilmiştir (Siler, 1995). Örneğin 1914 yılında Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi'nin girişimleriyle, Ulum-i Şeri'yye Fakültesi lağvedilerek, bu fakültenin öğrencileri Darül Hilafeti'l Aliyye adıyla modernize edilen medreselerin yüksek kısmına aktarılmıştır (Unat, 1964). Bunun yanı sıra Darülfünun'a özerk bir yapı kazandırmak için Ziya Gökalp ile İ. Hakkı Baltacıoğlu öncülüğünde çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda 1916 yılında Darülfünun'un özerkliği hakkında mazbata, edebiyat fakültesi Muallimler Meclisi tarafından kabul edilmiştir (Arslan ve Selçuk, 2008). Edebiyat Fakültesi akademisyenlerinin bu gayretleri, gelecek süreçte semeresini vermiştir (Kaya, 2020).

Tablo 1.1: Darülfünun'da Eğitim Veren Alman Akademisyenler

Öğretim Elemanı	Alanı
Dr. Gustav Fester	Kimya-yı Sinaî
Dr. Kurt Hoesch	Kimya-yı Uzvi (Organik Kimya)
Dr. Walther Penck	Tabakat ve Maadin (Jeoloji ve Mineraloji)
Dr. Erich Leick	Nebatat (Botanik)
Dr. Erich Obst	Coğrafya
Dr. Friedrich Gunther Jacoby	Mantık, Metafizik ve Metodoloji
Dr. Georg Anschütz	Pedagoloji ve Deneysel
Dr. Gotthelf Bergsträsser	Karşılaştırmalı Semitik Diller
Dr. Friedrich Wilhelm Carl Giese	Ural-Altay Dilleri
Dr. Lehman-Haupt	Eski Kavimler Tarihi, Yunan ve Roma Tarihleri
Dr. Walther Schönborn	Kamu Hukuku
Dr. Fritz Arndt	Anorganik Kimya
Dr. Boris Zarnik	Zooloji
Dr. Anton Fleck	Maliye
Dr. Friedrich Hoffman	İktisat

Kaynak: (Widman, 2000)

1. Dünya Savaşı döneminde, İstanbul'a gelen Alman eğitimcilerin de katkısıyla, Darülfünun'da eğitim ve araştırmalar artmış olsa da savaşın getirdiği ağır şartlar nedeniyle, düşünülen reformlar tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Zira Alman öğretim üyelerinin, Darülfünun'un özellikle idari yapısında bazı değişiklikleri öngören teklifleri, dönemin zor şartları bağlamında reddedilmiştir (İhsanoğlu, 2010). Savaş sürecinde Darülfünun'un karşılaştığı en ciddi zorluklardan bir tanesi eğitim ve öğretim verilecek talebe eksikliği olmuştur. Öyle ki savaş sürecinde eli silah tutan pek çok gencin orduya katılması nedeniyle Darülfünun'da eğitim ve öğretim faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Darülfünun idarecileri bu durumun olumsuz etkisini azaltıp, eğitimlerin devam ettirilmesi için talebe kayıt kabulünde kolaylıklar sağlanması gibi tedbirlere başvursalar da istenen sonuç alınamamıştır (Ayni, 2007). Son olarak Kasım 1918'de İngiliz ve Fransız işgal güçlerinin İstanbul'a girmeleri üzerine eğitim faaliyetlerinin tamamen durduğu Darülfünun'da, Alman akademisyenlerin sözleşmeleri Maarif Nezareti tarafından feshedilmiştir (Selçuk, 2010).

2. Mütareke Döneminde Darülfünun

1. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı İmparatorluğu, itilaf devletleriyle 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalamıştır. Osmanlı'yı işgallere karşı tamamen

savunmasız bırakan bu mütareke sonucunda İstanbul işgal edilerek, işgal kuvvetlerinin bayrakları resmi dairelere ve okullara asılmıştır. Bu dönemde ülkenin içerisinde düştüğü güç durumdan en fazla etkilenen kurumlardan biri olan Darülfünun'da, savaştan sağ dönen gençler İstanbul ve İzmir'in işgaline karşı direniş hareketi başlatmışlardır (Dölen, 2008). Tıbbiye talebelerinin öncülüğünde başlatılan nümayişlere (Fatih, Üsküdar, Kadıköy ve Sultan Ahmet mitingleri) büyük kitleler destek vermiştir. Düzenlenen nümayişlerde, halkı mücadeleye davet eden Darülfünun talebeleri, şu bildiriye okumuşlardır (Sarhan, 1996):

“Ey Müslümanlar, Türkler! Bugün yedi asırlık varlığın tehlikede... Kafkas'ta, Çanakkale'de, Irak'ta kahramanlıklar gösteren milletin, dünkü kölelerin tarafından esir ediliyor. Artık buna iman getir ki hak yok, cebir ve kuvvet vardır. Fakat düşün ki üç yüz milyonluk bir İslam kitlesi de ihmal olunamaz kuvvettir. Kuvvet, muvakkat biz zaman için hak olursa, ebediyen hükümran olamaz. Bunu tasdik edeceğiz. Biz bunu daima bağıracacağız. Siz de bizimle olunuz.”

Mütareke döneminde işgallere karşı sadece talebeler değil öğretim üyeleri de direniş göstermişlerdir. Talebelerin örgütlenmesinde, nümayişlerinden organize edilmesinde ve toplumun işgallere dair bilgilendirilmesinde önemli sorumluluk alan Darülfünun hocalarından Ziya Gökalp, Ağaoğlu Ahmet, Dr. Süleyman Numan, İTC'li oldukları ve Ermeni olaylarında rol aldıkları gerekçesiyle İngilizler tarafından Malta'ya sürgün gönderilmişlerdir (Arıburnu, 1975; Kayıkçı Yılmaz, 2019). Darülfünun hocaları ve talebelerinin işgale karşı gösterdikleri direniş kırımayı amaçlayan İngilizler, Askeri Tıbbiye talebelerine Darülfünun içerisinde pijama ile gezme kuralı getirmiştir (Kazancıgil, 1999). Bu tarz onur kırıcı tüm baskı ve engellemelere rağmen Darülfünun'un, işgallere karşı direnişin sembol merkezlerinden biri haline geldiğini gören İngiliz kuvvetleri, Darülfünun'un Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi binasının bir bölümünü işgal etmiştir. Böylece bir yandan derslerin yapılmasına engel olan İngilizler diğer yandan Darülfünun'da düzenlenecek direniş toplantılarının önüne geçmiştir. Buna ek olarak İstanbul Hükümeti'ne baskı yapan İngilizlerin etkisiyle, Darülfünun öğretim üyelerinin ülke siyasetiyle ilgili açıklamada bulunmaları yasaklanmıştır (Selçuk, 2010).

Görüldüğü üzere Darülfünun, 1. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasındaki mütareke döneminde sıkıntılı süreçler yaşamıştır. Söz konusu zor dönemlere rağmen Darülfünun adına birtakım olumlu gelişmelerin yaşandığı da söylenebilir. Mütareke dönemindeki müspet gelişmelerden ilki, 1908 senesinden beri bir türlü çıkartılamayan Darülfünun

Nizamnamesinin çıkartılmasıdır. Diğer bir müspet gelişme ise İnâs Darülfünunu'nun ilga edilmesi ve erkek talebeler ile kız talebelerin birlikte eğitim almaya başlamasıdır. Yine bu dönemde Dr. Besim Ömer (Akalın) Paşa'nın çabalarıyla, Darülfünun dışa açılmaya yönelmiş ve Edebiyat Fakültesi tarafından halka açık derslere başlanmıştır. Darülfünun'un bu sıkıntılı dönemlerinde, Darülfünun Emni görevini yürüten Dr. Besim Ömer (Akalın) Paşa'nın kişiliği ve saygınlığı, Darülfünun'un zorlu işgal ve mütareke dönemlerini asgari düzeyde zararla geçirmesini sağlamıştır (Dölen 2008).

3. Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde Darülfünun

Mondros Mütarekesi ile sömürge devlet haline getirilmek istenen Osmanlı'da, işgale karşı direniş ateşini yakan 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır (Özüçetin, 2004). Esarete hiçbir zaman ve hiçbir şartta boyun eğmeyeceğini gösteren Türk milleti, işgal karşısında örgütlenerek ulusal kurtuluş (milli mücadele) dönemini başlatmıştır. Kurulan Reddi İlhak Heyeti'nin çabalarıyla, işgallere karşı bildiriler hazırlanmış ve mitingler düzenlenmiştir (Turan, 2006). Vatanın ve milletin bağımsızlığı için başlatılan bu ulusal kurtuluş mücadelesine en fazla destek veren kurumlardan birisi de Darülfünun olmuştur. Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın işgaller karşısındaki acziyetini ifade ettiği “*Topumuz ve tüfeğimiz yok*” sözlerine, “*Topumuz da var, tüfeğimiz de.*” (Siler, 1995) sözleriyle karşılık veren müderris Yusuf Ziya Bey önderliğindeki Darülfünun talebeleri ve hocaları, protesto metinleri hazırlayarak itilaf devletlerine göndermişlerdir (Gökbilgin, 1965). İşgallere karşı sadece söylem bazında değil uygulamada da bir şeyler yapılması gerektiğini savunan milliyetçi talebeler ve hocalar, yaptıkları toplantılar neticesinde Darülfünun'un ulusal kurtuluş yolunu dört ana maddede toplamışlardır. Bunlar (Arıburnu, 1975):

- İşgal karşıtı konferanslar vermek ve nümayişlerde bulunmak.
- Vazifesinin ve misyonunun önemine vakıf bir heyet oluşturmak.
- Vatanperver müderris ve alimleri emsal almak.
- Vatanın ve milletin selameti için düşmanla her yerde mücadele etmek.

Bu “dört kurtuluş maddesi” doğrultusunda hareket eden Darülfünun hocaları, salı-perşembe ve cumartesi akşamları halka açık konferanslar vererek, toplumu işgaller karşısında bilinçlendirmek istemiştir. İşgallere karşı kitleleri harekete geçirmeyi amaçlayan Darülfünun üyeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919

günü, Türk Ocağı'nın da desteğiyle Fatih Belediyesi önünde büyük bir nümayiş düzenlemiştir. Nümayişte söz alan birçok Darülfünun talebesi hakkında tutuklama kararı çıkartılınca, bu talebeler Anadolu'ya geçerek doğrudan Kurtuluş Savaşı'na katılmışlardır (Celasun, 1946). Hadisat Gazetesi 20 Mayıs 1919 tarihli baskısında, Darülfünun talebe ve hocaları tarafından yapılan bu nümayiş şu şekilde anlatmıştır (Hadisat, 1919):

“Her biri milli görevlerini erkekler kadar, belki daha ziyade takdir ederek büyük bir tehalük içinde mahalli içtimaa gidiyorlardı. Sevgili Darülfünun mensubu kardeşlerimiz, çarşaflarının sol tarafına beyaz bir rozet takmışlardır. Bu rozetlerde hayli manalı şu söz yazıyordu: “İzmir kalbimizdir.”

Şekil 3.1: 19 Mayıs 1919 Tarihli Darülfünun Mitingine Dair Gazete Haberi

Kaynak: (İstiklal Savaşı Gazetesi, 19.05.1919).

Darülfünun içerisinde işgallere karşı direniş gösteren öğretim üyelerinin yanı sıra işgallere karşı gelinmemesi gerektiğini hatta işgalci devletleri öven bazı öğretim üyeleri de olmuştur. Bu nedenle işgal karşıtı öğretim üyeleri sadece işgalci devletlerle değil, bazı meslektaşlarıyla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Azınlıkta olan bu öğretim üyelerinden Ali Kemal, Rıza Tevfik, Hüseyin Daniş, Cenap Şahabettin ve Muallim Barsamyan verdikleri derslerde ve konferanslarda işgal devletlerinin isteklerinin yerine

getirilip, onlarla uzlaşılması gerektiğini, aksi halde ülke için daha büyük sıkıntılar doğacağını ifade etmişlerdir (Gürkan, 1971). Örneğin Ali Kemal Bey, Peyam-ı Sabah Gazetesi'ndeki yazısında, “Ankara zorbaları, Avrupa devletlerinin henüz ilk kararlarını, mütareke tekliflerini geri çevirmişlerdir. Ulusun başını bu kadar belaya soktuktan sonra mütarekeyi kabul edecekleri zaten beklenemezdi.” (Sarıhan, 1996) ifadesinde bulunmuştur. İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde “mahut beşler” olarak bilinen bu beş hocanın, işgal devletlerini övücü, milli mücadele veren Türk milletini ise küçümseyen açıklamalarına büyük tepki gösteren Darülfünun talebeleri grev başlatmıştır². Darülfünun grevi sırasında Ankara Hükümeti, Hâkimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazeteleri vasıtasıyla öğrencilere destek olmuştur. Ankara Hükümeti'nin desteğini alarak söz konusu beş öğretim üyesinin görevden alınmasını, aksi halde derslere girilmeyeceğini ve derslerin yapılmasına müsaade edilmeyeceğini ilan eden talebelerin bu isteği, Darülfünun Divanı tarafından kabul edilmiştir (Siler, 1995).

Darülfünun ile Ankara Hükümeti arasındaki bu yakın birliktelik, milli mücadele döneminin en önemli merhalelerinden biri olan Büyük Taarruz (26 Ağustos 1922) zamanında da devam etmiştir. Nitekim Büyük Taarruz zaferinin ardından 19 Eylül 1922 tarihinde, Darülfünun tarafından Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet İnönü'ye fahri müderrislik unvanı verilmiştir (Borak ve Kocatürk, 1972). Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa ise Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne göndermiş olduğu teşekkür mesajında, “*Milli bağımsızlık, kültürel bağımsızlık ile eş olduğu için siz eğitim görevlileri de hiç kuşkusuz aynı büyük savaşın kahramanlarıdır. İnaniyorum ki milli kurtuluş ve bağımsızlığımızı bilim alanında Fakülteniz tamamlayacaktır*” (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 2006) ifadesinde bulunmuştur. 6 Ekim 1922 tarihinde İstanbul'un işgalden kurtarılmasıyla birlikte Ankara Hükümeti'ne olan bağlılığı enikonu artan Darülfünun, Cumhuriyet'in en ateşli savunucularından biri olmuştur. Zira 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından, Darülfünun Talebe Birliği tarafından

² Darülfünun talebelerinin ulusal bağımsızlık konusunda bu denli bilinçli ve vatanperver olmalarında, örnek aldıkları hocalarının etkisi büyüktür. Söz konusu birkaç hoca (mahut beşler) haricinde, Darülfünun'da görevli hocaların büyük çoğunluğu, işgallere karşı mücadele etmiş ve talebelere yol göstermiştir. Bu noktada örnek gösterilmesi gereken isimlerden bir tanesi de Fransız yazar Pierre Loti'dir. Türk milletinin haklarını savunup, işgalci devletlere karşı fikir bazında direniş gösteren P. Loti'ye, “*Fahri Edebiyat Müderrisi*” unvanı verilmiş ve portresi Darülfünun Meclis-i Müderris salonuna asılmıştır. Ayrıca Edebiyat Fakültesi hocalarından teşkil olunan bir dernek, P. Loti adına çeşitli etkinlikler düzenlemiştir (Kahraman, 2008).

hem TBMM'ye hem de Mustafa Kemal Atatürk'e tebrik telgrafları çekilmiştir (TBMM Zabıt Cerideleri, 1923).

Görüldüğü üzere Darülfünun'un talebeleri ve hocaları, milli mücadele döneminde önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek toplumun işgallere karşı bilinçlendirilip örgütlenmesinde gerek cepheye katılarak doğrudan silahlı mücadele edilmesinde rol oynayan Darülfünun talebeleri ve hocaları, milli mücadele sonrasında da ulusal bir devletin kurulması için faaliyet göstermişlerdir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, Meclis açılışındaki konuşmasında, vatanperver ve muasır bilim insanlarının yetiştirilmesi hususunda Darülfünun'a olan güvenini dile getirerek, öğretim üyelerinden Türk ulus devletinin bağımsızlığını pekiştirecek tarih ve kültür çalışmalarında bulunmalarını istemiştir (Borak ve Kocatürk, 1972). Milli mücadeleye ve ondan sonraki inkılaplara sunduğu katkılar bağlamında Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan hükümetlerce de desteklenen Darülfünun'un bina ihtiyacının karşılanması amacıyla Harbiye Nezareti binası ile Medresetül Kuzat binası, Darülfünun'a tahsis edilmiştir. Ayrıca 21 Nisan 1924 tarihli ve 493 sayılı yasayla yürürlüğe giren Darülfünun Talimatnamesi çerçevesinde Darülfünun'a tüzel kişilik verilmiştir (Siler, 1995).

4. Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gerileme ve devletin kötüye gitmesi çok fazla nedene dayandırılmaktadır. Gerek teknolojik ve askeri gelişmelerin yakalanamaması gerek devlet yönetiminde yozlaşmaların yaşanması gibi nedenler buna örnek gösterilebilir. Osmanlı devletinin eski kudretini yitirmesinin bir diğer nedeni olarak ise eğitim ve öğretim alanındaki geri kalmışlık gösterilmektedir (Yanardağ, 2017). Bu doğrultuda özellikle Tanzimat döneminde, eğitim ve öğretim alanında birtakım reformlar yapılmak istenmiş ancak bu modernleşme adımlarına, Osmanlı medreseleri uyum gösterememiştir. Bunun üzerine 1863 senesinde "*fenler evi*" anlamına gelen Darülfünun isminde yeni bir eğitim-öğretim kurumu tesis edilmiştir. Batı ülkelerindeki üniversitelerin emsal alınmasıyla kurulan Darülfünun, bazı siyasi ve ekonomik nedenlerle sıkıntılı süreçler geçirmiştir. Darülfünun'un geçirmiş olduğu bu sıkıntılı süreçlerin başında 1. Dünya Savaşı ve ardından yaşanan milli mücadele dönemi gelmektedir.

1. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti'nin, Mondros Mütarekesi ile işgal edilmesine karşı direniş gösteren Darülfünun talebeleri ve hocaları, Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde başlatılan milli mücadele döneminin en önemli aktörleri olmuşlardır. Bir yandan söylem bazında direniş ortaya koyarak halkı işgallere karşı örgütleyen Darülfünun talebeleri ve hocaları diğer yandan cephelerde görev alarak sıcak çatışmanın içerisine girmişlerdir. Milli mücadele döneminde Ankara Hükümeti'ne destek veren Darülfünun, vatan topraklarının düşman işgalinden kurtulmasında önemli rol oynamıştır. Bu süreçte eğitim ve öğretim faaliyetlerinin de mümkün olabildiğince devam ettirilmeye çalışıldığı Darülfünun'da, dersler ve konferanslar verilmiştir.

Sonuç olarak ifade edilirse, Türkiye yakın siyasi tarihindeki birçok siyasi ve askeri sorun, Türkiye toplumuna ve onun değerlerine sırt çevirmemiş, gerçek aydınların öncülüğü ve gayretleri sayesinde milletçe çözülmüştür. Nitekim milli mücadele döneminin zaferle neticelenmesi bu duruma verilebilecek en açık örneklerden bir tanesidir. Medrese merkezli yükseköğretimden üniversiteye geçişi sağlayan Darülfünun'da, "mahut beşler" gibi bazı olumsuz tavır ve durumlar bir yana bırakılırsa, ulusal bağımsızlık mücadelesi döneminde milli duygu ve çıkarlara gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Nitekim birçok Darülfünun öğretim üyesi ve talebeleri, milli mücadele döneminde gerçek bilim insanı hasiyet ve vasfını sergilemişlerdir.

KAYNAKÇA

"İzmir Kalbimizdir.", Hadisat Gazetesi, No: 139, (19.05.1919).

"Kan Dökerek Ölmek İsteriz", İstiklal Savaşı Gazetesi, (19.05.1919).

Arıburnu, K. (1975). Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri, Yeni Desen Matbaası, İstanbul.

Arslan, İ. & Selçuk, M. (2008). "Üniversite ve Özerklik: Tek Parti Döneminde Yüksek Öğretim (1923-1946)", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (12), ss. 349-369.

Ayni, M. A. (2007). Darülfünun Tarihi, İstanbul Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Berkes, N. (2016). Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Borak, S., & Kocatürk, U. (1972) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: Tamim ve Telgrafları V, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), ss. 139-155.
- Celasun, Z. (1946). Tarih Boyunca Türk Kadını, 1. Baskı, Ülkü Kitap Yurdu Yayınları, İstanbul.
- Çadircı, M. (2007). Tanzimat Döneminde Türkiye- Ülke Yönetimi, İmge Yayıncılık, İstanbul.
- Dölen, E. (2008). "II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun", *Osmanlı Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1 (7), ss. 1-46.
- Gökbilgin, M. T. (1965). Milli Mücadele Başlarken: Mondros Mütarekesi'nden-Sivas Kongresi'nden TBMM'nin Açılmasına (4 Eylül 1919- 23 Nisan 1920), 2. Baskı, Kronik Kitap, Ankara.
- Gürkan, K. (1971). Darülfünun Grevi, 1. Baskı, Harman Yayınları, İstanbul.
- İhsanoğlu, E. (1994), "Darülfünun Tarihçesine Giriş Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-ı Sultani", *Bellekten*, 57 (218), ss. 699-738.
- İhsanoğlu, E. (2010). Darülfünun, "Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı", *İslam Konferansı Teşkilatı İslam Tarihi, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)*, , 1 (5), ss. 15-45.
- Kahraman, A. (2008). Yahya Kemal Beyatlı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kaya, İ. (2020). *Geleneksel ile Çağdaş Arasında Kalmış Bir Kurum: Darülfünun*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Batman.
- Kayıkçı Yılmaz, M. (2019). "Darülfünun Grevi", *Akademik Bakış Dergisi*, 11 (71), ss. 30-43.
- Kazancıgil, A. (1999). "Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi Kuruluncaya Kadar Geçen Sürede İstanbul Üniversitesi", *Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4 (8), ss.57-76.
- Özüçetin, Y. (2004) "Milli Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), ss. 65-74.
- Sarıhan, Z. (1996). Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV: Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılışına (23 Ağustos 1921-20 Kasım 1922), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Selçuk, M. (2010) *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi (1900-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- Siler, A. (1995). “Darülfünun’un Kurtuluş Savaşı ve İnkılaplara Bakışı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11 (31), ss. 177-186.
- Turan, M. (2006). Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli: 1919-1921), 2. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi, (29.10.1923), www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0, (Erişim: 20.09.2023).
- Unat, F. R. (1964). Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ünal, M. A. (2013). Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Widman, H. (2000). Atatürk ve Üniversite Reformu, (Çev. Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Yanardağ, A. (2017). Cumhuriyet Dönemi Darülfünun Tartışmaları ve 1933 Darülfünun Reformu, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (56), ss. 112-133.